SABIR

"Yemin olsun ki, mallarınızda da canlarınızda da imtihan edileceksiniz' Ve yemin olsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden de şirke batanlardan da incitici çok şey dinleyeceksiniz! Sabreder, sakınıp korunursanız işte bu, iş ve oluşların en zorlularındandır."

Âli İmran suresi, 186

Sabr kökünden isim ve filler, 109 yerde geçer. Mastar-isim olarak sabr sözcüğü 15 kez geçmektedir. Sabır kökünden emirler 29 kez geçer. Bunların 21 tanesi, doğrudan doğruya Hz. Muhammed'e yöneliktir. Diğer 8 emrin 4 tanesi Muhammed ümmetine hitaptır. Sabır emirlerinin tamamına yakınının Hz. Peygamber'e hitap etmesi, onun maruz kalacağı ıstırap ve çilenin büyüklüğünü göstermesi bakımından son derece düşündürücüdür.

Ahkaf 35. ayet, Hz. Peygamber'e sabrı emreden beyyineler içinde ayrı bir özellik taşımaktadır. Şöyle deniyor:

"Artık, resullerin azim sahibi olanlarının sabrettiği gibi sabret! O inkarcılar için acele etme!"

Bu beyyine göstermektedir ki, sabır, öncelikle büyük aksiyon sahibi peygamberlere (Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed) emredilmiştir; çünkü en büyük ıstıraba maruz kalanlar onlardır. Istırabın büyüklüğü sabrın büyük olmasını gerektirir.

Ulül azm peygamberlerin sabrı en büyük, en zorlu sabırdır ama bütün peygamberlerin temel niteliklerinden biri de sabırlı olmaktır, (bk. 6/34; 21/85) Kur'an bu gerçeği ifadeye koyarken, dolaylı şekilde sabrın tanımını da vermektedir:

"Nice peygamber, beraberinde kendisini Rabb'e adayan birçok kişi bulunduğu halde savaşmıştır. Onlar, Allah yolunda kendilerine

gelip çatan zorluklar yüzünden gevşememiş, zayıflık göstermemiş, susup pusmamışlardır. Allah sabredenleri sever." (Ali İmran, 146)

Başlığın altına koyduğumuz ayet; sabrın hem mahiyetini hem de sonsuzlaşmak isteyen benliğe nelere mal olacağını göstermesi bakımından eşsiz bir beyyinedir. Yaklaşık aynı anlamda iki beyyine daha vardır: Bakara 155, Muhammed 31.

Kur'ansal ahlakın özü, yöntemi, sanatı olan melâmetin bir tür uygulanışı olan sabır, varlık ve oluşa, yaratılmışların değil, Yaratıcı'nın gözüyle bakanların tavrıdır. Sabır, hayat imtihanının başarı sırrını taşıyan tavrın öteki adıdır.

Sabırlı ilgili ayetlerin önemli bir kısmı, bu erdirici kavramın bir tür 'başarının anahtarı' olarak algılanmasını sağlayıcı niteliktedir, (örnek olarak bk.2/249; 8/65, 66) Tekâmül veya insanın ayrıldığı bütüne (Tanrı'ya) ulaşması, ıstırapla mümkün olmaktadır. Yani tekâmül, önümüze, aşılması gereken birçok engel, katlanılması gereken birçok sıkıntı, acı ve ıstırap yığmaktadır. Sabır bütün bu zorlukları aşmanın hem adı hem sanatı hem de tekâmül lügatindeki karşılığıdır. Bunun içindir ki 'sabır, işlerin en zorlularındandır." (Âli İmran, 186; Şûra, 43) Sabır, tanrısal lütuf ve inayetin önde gelenlerinden biridir. Tanrısal inayet olmadan sabrı gerçekleştirmek mümkün değildir. Son Peygamber'e hitap eden ve sabır kelimesini iki kez kullanan şu beyyineye bakın:

"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımıyladır. Onlar için tasalanma! Kurmakta oldukları tuzaklar yüzünden de telaşlanma!" (Nahl, 127)

Sabır, böyle bir nitelik taşıdığı içindir ki, sabrı gerçekleştirenlerin Allah'ı yanlarına almış olacakları açıkça beyan edilmiştir. Başka bir deyişle, "Allah, sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 249; Enfâl, 46) Ve sabredenler, O'nun sevgisine layık hale gelmiş olmaktadır. (3/146) Bu liyakat sayesindedir ki O, sabredenlere vereceği ödüllerde karşılıklılık, hesap, denklik aramıyor:

"Tarafımdan söyle: 'Ey iman eden kullarım, Rabbinizden sakının! Bu dünya hayatında güzel düşünüp güzel davrananlara güzellik var. Allah'ın toprağı/yeryüzü geniştir. Sadece sabredenlere, ücretleri hesapsız ödenecektir." (Zümer, 10)

Sabrın, sadece zorluklar karşısında gösterileceğini düşünmek

isabetli değildir. Sabır, nimet ve refah karşısında da gereklidir. Kur'an'ın ölümsüz tespitiyle 'sabır, insana isabet eden her şeye karşı' olmalıdır, (bk. Hac, 35) İsabet eden, zahmet olabileceği gibi nimet de olabilir; lütuf olabileceği gibi kahır da olabilir. Kur'an, sabrı iman adamının temel niteliklerinden biri olarak tespit ederken bunu da ilkeleştirmektedir:

"Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz hayırda erginlik/dürüstlük değildir. Hayırda erginlik/dürüstlük o kişinin hakkıdır ki, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır; akrabaya, yetimlere, çaresizlere, yolda kalmışa, yoksullara, öz-gürlüğüne kavuşmak gayretinde olanlara malı seve seve verir, namazı/duayı yerine getirir, zekâtı öder. Böyleleri söz verdiklerinde ahitlerine vefalıdırlar; bolluk ve bereket zamanı kadar, zorluk, sıkıntı ve şiddet zamanında da sabırlıdırlar. İşte bunlardır özüyle sözü bir olanlar. İşte bunlardır takva sahipleri." (Bakara, 177)

İnsanoğlu çoğu zaman, belalar karşısında sabırda başarılı olmaktadır da nimetler karşısında sabırda başarılı olamamaktadır. Hz. Ömer, bu noktada, tarihin en muhteşem tespitlerinden birini, İslam ümmeti bağlamında yapmıştır. Şöyle diyor:

"Zorluk ve belalarla imtihan edildik sabredebildik de nimet ve refahla imtihan edildiğimizde sabredemedik."

Tekâmülün karşımıza diktiği zorlukları nasıl yenecek, önümüze çıkardığı engelleri nasıl aşacağız? İmkân ve aracımız nedir? Tek kelimeyle cevap verilmiştir: Sabır. Sabır çok geniş bir kavram olup rıza, teslim ve tevekkülü de içerir. (Râgıb, el-Müfredât)

Benliğin zorluklara tahammülü (Tehânevî, el-Keşşâf, sabr) diye tanımlanan sabrın gerekçesi nedir? Anlaşılan o ki, sabır, zaferden emin olanların tavrıdır. Kur'an, "Sonuç, takva sahiplerinindir." (Kasas, 83) diyerek mutlu bir son müjdelemektedir. O halde, takva sahipleri (sonsuzluğu esas alanlar) zümresine dahil bir ferdin çarpıklık, zıtlık, çatışma ve kavgadan ürkerek feryat etmesi, ümitsizliğe düşmesi söz konusu edilemez. Tebrizli Şems (ölm. 645/1247) bu gerçeğe dikkat çekerken şöyle diyor:

"Sabrın mânâsı, işin sonunu gözlemek, sabırsızlığın mânâsı da işin sonunu göremeyecek kadar kısa görüşlü olmaktır. İlk saf, daima işlerin sonunu iyi görenlere kalır." (Şems, *Makaalât,* 1/74)

Ve Şems şöyle devam ediyor:

"Nasıl ki Yusuf kuyuya atıldığı, zindana tıkıldığı günlerde bile gecelerini hoş geçiriyordu. Çünkü kendisine Ay'ın, Güneş'in, yıldızların secde ettiğini rüyasında görerek buna inanmıştı." (Şems, age. 1/80)

Her büyük ruhun içinde bir Yusuf rüyası saklıdır, saklı olmalıdır.

Doğası itibariyle aceleci olan insanın (İsra,ll) bu eksikliğini gideren bir ruhsal yardımdır sabır. Bunun içindir ki Hz. Peygamber sabrı, "insanoğluna yapılan lütufların en hayırlısı, en genişi" (Buharî, rikaak, 30) olarak nitelendiriyor.

Sabır bir nimet olduğu için onun 'en güzeli'ni elde etmemiz öğütlenmiştir. (bk. 12/18) Nedir 'güzel sabır'? Tasavvufta güzel sabır, "kendisinde halkla şikâyet bulunmayan sabır" diye tanıtılır. Bu tanıtım da Kur'an kaynaklıdır. Nitekim Hz. Yakup, oğlu Yusuf'un hasretiyle yanıp tutuştuğu günlerde şöyle konuşuyor:

"Ben, taşan kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a arzediyorum." (Yusuf, 86)

Hz. Muhammed de Taif Günü diye bilinen ıstıraplı gününde müşriklerden gördüğü eza ve cefa üzerine halini yalnız Yaratan'a arz ederek şöyle yakarıyordu:

"Allahım! Kuvvetimin azlığı, hünerimin noksanlığı, insanlar karşısında zayıf düşmemden sana şikâyetçiyim. Sen, hor görülüp ezilenlerin Rabbisin. Benim de Rabbim sensin. Beni kime ısmarlıyorsun? Beni yüzüstü mü bırakıyorsun? Yoksa işlerimin yönetimi düşmanıma mı havale ediyorsun? Gazabına muhatab olmamışsam yine de gam yemem. Fakat afiyet vermen çok daha sevindirici olur. Karanlıkları aydınlatan yüzünün parıltısına sığınıyorum..." (Ayrıntılar için bk. İbn Teymiye; Resâil, 1/2)

Dert ve gam izafidir. Herkes kendi derdini büyük görür. Sabır, daha büyük dert ve gama çarpılmadığımız için bir şükür mânâsı taşır aynı zamanda. İnsan, nankör ve aceleci bir yaradılışa sahip bulunduğu için kendisine dokunan iğne ucunu görür ve başkalarına batan hançeri fark etmez. Sabır, bu nankörlük ve gafletin de önüne geç-mekte, insanı uyandırmaktadır.

Her şeyin Allah'tan geldiğini, her şeyin Allah'a gideceğini bilen bir vicdan Allah'ın arzu ve iradesi dışında bir şeyin meydana gelemeyeceğini de bilir. Allah kötülük is-temeyeceğine göre gelen dert ve gamın da nihayet hayır olan bir anlamı var demektir. Şeylerin ve olayların bize yarayanına "İyi, eyvallah!", bize yaramayanına "Ne kötü!" demek iman şuuruyla bağdaşmaz. Mümin, Rebîa bin Ebu Abdurrahman'ın (ölm. 136/753) şu sözlerinde belirtilen olgunluğa ulaşmak zorundadır:

"Sabrın zirvesi, musibetin geldiği günle gelmediği günün, insan **için** aynı olmasıdır." (Ebu Nuaym, Hilye, 3/262)

Kur'an'a göre, toplum hayatının erdirici ve besleyici unsurlarından biri de sabır ahlakıdır. Bunun içindir ki İslam toplumunda sabrı tavsiye de önemli bir yer tutar:

"Yemin olsun zamana **ki,** insan kesin bir **kayıp** içindedir. Ancak iman edenlerle güzel amellerde bulunanlar, bir de birbirlerine hakkı tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değildir." (Asr suresi)

Ne ilginçtir ki, sahabîler birbirleriyle selamlaştıklarında veya ayrılacakları zaman bu Asr suresini okurlardı. Çünkü orada şu dört yaratıcı-erdirici unsur dikkatlere sunuluyor: **İman, eylem, hak** ve sabır. Ve bu **üçü** zafer ve mutluluğun esasıdır.

Denmişti ki nimetlerle azmamak, nimetler içinde dengeyi korumak da sabır cümlesindendir. Ve bu sabır, sabrın en çetini ve elbette ki en makbulüdür. Tasavvuf tarihinin anıt isimlerinden biri olan Sehl et-Tüsteri (ölm. 283/896) şöyle diyor:

"Afiyete sabır, belaya sabırdan daha zordur." (Sühreverdî, Avârif, bab: 59)

Son olarak Hilye'de yer alan **bir** kaydı naklederek bahsi kapayalım: Muhammed b. Vâsi'in elinde **bir** yara çıkmıştı. Dedi: "Şu yarada benim için ne büyük nimet var, bilir misiniz?" Sordular: "Neymiş o?" Nasıl olurda bir yara nimet olur?" Cevap verdi: "O nimet, **yara**nın gözbebeğimde, dilimin veya zekerimin ucunda çıkmamasıdır." (Ebu Nuaym, Hilye, 2/352)